

HOGYAN KÉSZÜLT A „BARLANGÁSZ ÉLŐ SZÓTÁRA”

Dr. Kósa Attila

ÖSSZEFOGLALÁS

1965-ben kezdődött egy speleológiai szakkifejezés-gyűjtemény összeállítása és sohasem fejeződött be igazán. A kezdet az angol–magyar verzió elkészítése volt 1966-ban, majd az 1989. évi UIS Kongresszus céljaira ennek alapján készült a magyar–angol–francia–német–orosz változat. Ekkor a számítógép szólt bele a továbbiakba, amelynek segítségével angol–francia–német–magyar változat került közkézre — ezúttal bármely nyelvről bármelyre nyújtott közvetlen keresési lehetőséggel nyomtatásban és számítógépen.*

Első lépés: a hatvanas évek

A szerző az ötvenes évek vége felé kezdett angol nyelvű barlangász szakirodalmat olvasni. Hamarosan rájött, hogy sem angol tanárainak felkészültsége, sem a szótárak nem voltak elegendőek bizonyos „rejtvények” megoldásához. A *karst* és *speleology* szavakról még viszonylag könnyen derült ki, hogy mit jelenthetnek, de a *spelunker*, *domepit*, *swallet* stb. (barlangász, US; speciális barlangi akna, csak Kentuckyban; víznyelő, GB) nem voltak a szótárban. Más szavak

hétköznapi értelme különbözik a speleológiai jelentésről. Például a *pothole* nem (út)kátyút jelent, hanem zombolyt Angliában, a *grotto* meg nem barlangot, hanem barlangkutató csoportot Amerikában. Bizonyos szavaknak sokféle a jelentése, bizonyos dolgok többféle szóval is kifejezhetők.

A megoldott rejtvényekből kis szöszedet keletkezett az évek során. Az ismeretek forrásai könyvek szöszedetei, képaláírások, levelezés és személyes kapcsolatok voltak. Amikor a szavak száma már meghaladta a kétszázat (217 címszó), a szerző úgy döntött, ezt már érdemes nyilvánosságra hozni, hiszen az évtized alatt gyűjtött szöszedeteket mások is hasznosnak ítélték. Mivel a modern sokszorosítási technikák akkoriban még nem álltak rendelkezésre, a szöszedet annyi példányban gépelte le, amennyi indigót az írógép képes volt átűtni. Ezután a kéziratot anyag példányait szétküldte néhány szakértőnek 1967-ben. A szakértők egyetértő véleménye ellenére akkoriban nem volt lehetséges az összeállítás közzlése, ezért az ügy el is aludt a következő húsz évre.

Második lépés: a nyolcvanas évek

A Magyar Karszt- és Barlangkutató Társulat szervezte a 10. Barlangkutató Világkongresszust. Jó gyakorlati ötletnek tűnt a barlangász szöszedet „feltámasztása”, hogy azt mind a résztvevők, mind a szervezők hasznosan forgathassák. A füzet magyar-

* Előadás a 12. UIS kongresszuson, La Chaux-de-Fonde, Svájc, 1997, aktualizált változat.

angol–német–francia–orosz változatban került kiadásra. Mivel 1989-ben hazánk még nem volt igazán a számítógép hazája is, a szószerkesztő gépellátásban készült kb. 300 példányban és 160 címszóval.

Harmadik lépés: a kilencvenes évek

Az évtized elején a szerző maga is begyakorolta magát a számítógépes munkába és a szótár számítógépre vitele hamarosan eszébe jutott. Egy korai MS WORKS programváltozat alkalmasnak tűnt a munka elvégzéséhez, és a meglévő címszavakat trükkös adatbevitellel alkalmassá lehetett tenni arra, hogy lehetővé váljék a bármely nyelvről bármelyikre történő keresés. Ezúttal kimaradt az orosz nyelv, a cirill betűk okozta nehézségek miatt. (Azóta ez a probléma megoldható lenne, de a dolog más okból is jelentőségét veszítette.)

Az MS WORKS és a WINWORD fejlettebb változatainak használatával a szótár 1994-re kialakult és túl jónak ítéltetett ahhoz, hogy továbbra is „titokban tartsuk”.

Kiadás

A kiadás feltételei nem sokat javultak 1995-re a hatvanas évekhez képest. A kiadás támogatásának egyetlen útja volt, ha a szerző a saját zsebébe nyúl. Ez kis példányszámot és xerox-másolatokat jelentett. Legyen 25–30 példányod, ezt add el (felejtse el a hasznát!) és a bevételből csinálj meg a következő kiadást hasonló példányszámban! Közben az észlelt hibák kijavíthatók, hiányzó szavak hozzáadhatók és az olvasók észrevételei figyelembe vehetők. A következő kiadás jobb lesz. Egy szószerkesztőt, amely a minimálisnál több példányban készül, nem módosítható, amíg a készlet el nem fogy. Az anyag képes „lélegezni”. Így lett a szószerkesztő a „Barlangász élő szótára”.

Négy javított kiadás készült 1995–96-ban, az első három 30–30 példányban, amelyek elkelték. 1996-ban 250 példány készült — ezúttal nyomdai eljárással — két, Magyarországon rendezett konferencia résztvevőinek a számára.

A címszavak és nyelvek megválasztása

Említettük, hogy az általános szótárakból hiányzó vagy eltérő értelmezéssel felsorolt barlangász-barlangtani szavak kerültek felsorolásra az „élő szótárban”. Ezek a barlangjárás, barlangi felszerelés és technika, a barlangtudomány, és a közelálló tudományok szavai, kifejezései elsősorban. Bizonyos köznyelvi szavak körül, mint

maga a *barlang* vagy a *denevér*, viták voltak, aztán ezek végül bekerültek. Mások, mint maga a *víz* vagy a *szint*, nem kerültek bele. Kiadtak egy könyvet: *The Glossary of Hydrology* (Hidrológiai szakszótár), összefoglaló munka 1800 oldalon, csak angolul, 130 angol font áron (több mint 30.000 Ft 1996-ban). A kiadók nem tudták eladni, a vevők nem tudták megvenni. Az „Élő Szótár” a maga ötven oldalán, szerény de koncentrált szókincsével kiadható és eladható.

A tárgyi szótár négy nyelv szavait tartalmazza és miután Magyarországon készült, ezek egyike magyar. Ez a nyelvi hasáb nem biztos, hogy a világ más országaiban is olyan fontos, mint nálunk, de a számítógépnek köszönhetően könnyen cserélhető más, helyi jelentőségű nyelvre. Sajnos a papír méretei behatárolják a felsorolható nyelvek számát.

Természetesnek tűnne a „végleges” szpeleológiai szótárt elkészíteni — a félreértések kiküszöbölése érdekében — számos képpel, ábrával. Nehéz elképzelni azonban, milyen terjedelmű lenne ez a munka, milyen nyelveket foglalna magába, hogyan lehetne pénzelni, eladni. A megoldás valószínűleg egyáltalán nem könyv lesz, hanem egy *számítógépes file* (és nem is MS WORKS-ben), alighanem CD ROM-on, sok ábrával, amelyek tisztázhatják a kétes jelentéseket.

A szótár „élete” és utóélete

Egyetlen személy szerkesztette a szótárt a hatvanas években, magyar csapat a nyolcvanasokban és széles körben ismert — anyanyelvüket képviselő nemzetközi szakértők a kilencvenesekben. A „szerkesztők” csapata egyre szélesedett az aktív érdeklődőkkel, akik javításaikkal, adalékaikkal, ötleteikkel és esetenként saját elkészült munkáikkal járultak a szótár „életéhez”.

A szótár négy nyomtatott változatban került kiadásra kb. négyszáz példányban. Az ötödik változat már nem került nyomdába.

Az UIS Informatikai Bizottságának vezetője P. MATTHEWS vetette fel a szótár elektronikus fejlesztését és az INTERNET-re bocsátását. 1999 novemberében *The Caver's Multi-Lingual Dictionary* címmel angol, francia, magyar, német, portugál, román és spanyol nyelveken, hét nyelven, hívható le az INTERNET-ről (1999. novemberi változat): (<http://rubens.its.unimelb.edu.au/~pgm/uisic/lexintro.html>), további nyelvek, az olasz, a holland, a horvát előkészítése folyik.

Dr. Kósa Attila
1149 Budapest
Kövér Lajos u. 46.

IRODALOM

- BINI, A.–MENEGHEL, M.–SAURO, U. (1986): Proposta di legenda per una cartografia geomorfologica delle aree carsiche — *Atti e Memorie della Comm. Grotte "E. Boegan" Vol. 25., pp. 21–59, Trieste*
- CULLINGFORD, C. H. D. (1962): *British Caving* — London
- (1969): *Manual of Caving Techniques* — London
- CIGNA, A. A.–RAILTON, C. L.: *Glossario speleologico - Speleological Glossary* — Bologna
- GÉZE, B. (1973): *Lexique des termes français de Spéléologie physique et de karstologie* — *Annales de Spéléologie, Tome 28, Fascicule 1.*
- ERARD, J. (1992): *Vocabulaire allemand-français de spéléologie* — Paris
- JENNINGS, J. N. (1979): *Cave and Karst Terminology* — *Australian Speleological Federation.*
- KÓSA A. (1967): *Szpeleológiai szakkifejezések, angol-magyar* — Budapest
- KÓSA A.–HAZSLINSZKY T.–MAREK É.–SZENTIRMAY L. (1989): *MAGYAR–angol–francia–német–orosz szpeleológiai szógyűjtemény* — (*Budapest UIS Congress*)
- KÓSA, A. (editor)–CHABERT, C.–HAZSLINSZKY, T.–HOLZMANN, H.–MAREK LIMAGNE E.–OLDHAM, T. (1995–96): *The Cavers' Living Dictionary*
- KÓSA, A., MATTHEWS, P.: *The Caver's Multi-Lingual Dictionary* — *UIS, Informatics Committee*
- LIMAGNE, R. (1991, 1994): *Comment dit-on? (140 termes usuels en spéléologie traduits du français en: Albanais/Anglais/Allemand/Espagnol/Hongrois/Italien/Néerlandais/Polonais/Portugais/Roumain/Slovaque/Russe)* — *Ecole Française de Spéléologie, Lyon*
- LO, S-S. (1992): *Glossary of Hydrology* — *Water Resources Publications, Littleton, Colorado*
- LOWE, D.–WALTHAM, A. (1995): *A Dictionary of Karst and Caves* — *Cave Studies Series Number 6, British Cave Research Association*
- MONROE W. H. 1970: *A Glossary of Karst Terminology* — Washington

- TIMOFEEV, D. A.–DUBLYANSKY, B. N.–KIKNADZE, T. Z. (1991): *Terminologiya Karsta (in Russian)* — Moscow
- TRIMMEL, H. (1965): *Speläologisches Fachwörterbuch* — Wien
- VENKOVITS, I. (1960): *Karsztnevezéktani vita* — *Karszt és Barlangkutatás, I. évf, 1959, p 67.*
- WINKELHÖFER, P. & R. (1992): *Speläo-signaturen (Deutsch, Englisch, Russisch)* — *Abstract*

THE MAKING OF THE "CAVER'S LIVING DICTIONARY"

The making of a dictionary of speleological terms was started in 1965 and it has never been really concluded. The start was an English-Hungarian version in 1966, then a Hungarian-English-German-French-Russian version was published in 1989 for the UIS Congress. After that point the computer came into the picture and an English-French-German-Hungarian version was published in 1995 — this time available from any language to any of the other and the "CAVER'S LIVING DICTIONARY" was published in 1995 in a limited number of copies. Three versions followed.

It was realised in 1997 in the UIS Congress that the hard-copy editions are not easy to follow up changes and the UIS Informatics Committee (that is: PETER MATTHEWS) took efforts to make the dictionary extendible and available on the INTERNET. It has been too since 1998 May. The fifth edition: 1999, November is complete with seven languages: English, French, German, Hungarian, Portuguese, Romanian and Spanish. Others are being prepared.